

ИЗГРАЖДАНЕ НА ПОЗИТИВНИ НАГЛАСИ ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО И СОЦИАЛНА АКТИВНОСТ ЧРЕЗ ИНОВАТИВНАТА ОБУЧИТЕЛНА СИСТЕМА ILS (INNOSCHOOL)

Анелия Попова, Мария Костадинова
ПГИТ „Проф. д-р Асен Златаров“ – Петрич

Резюме. Концептуализацията на предприемачеството като компетентност е изключително важна за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж в контекста на европейските политики. Предприемаческата нагласа е ключова за повишаване на заетостта, намаляване броя на застрашените от бедност или социално изключване, ограничаване на младежката безработица, личностно и кариерно развитие. Затова обучението по предприемачество трябва да бъде активизирано още в училищна възраст, когато най-добре се работи за развитие на предприемаческото мислене и възпитаване на социалната активност. В статията са обобщени наблюдения и анализ на резултатите от прилагането на иновативна система на обучение по предприемачество ILS (InnoSchool), която се справя със слабата предприемаческа култура и ниската ангажираност на младите хора със социалните иновации и предприемачеството. Тази обучителна система използва интензивно учебно взаимодействие между преките участници, ученици и учители, от една страна, и всички заинтересовани страни от училищната, местната, регионалната власт, бизнеса, образователните институции и неправителствените организации. Резултатът е промяна в нагласата на учениците от гимназиалните класове по отношение на предприемачеството, мотивиране и ангажираност със социални каузи, което би повлияло позитивно на тяхната бъдеща професионална реализация.

Ключови думи: икономика; предприемачество; система за обучение; умения; компетентност; социална потребност; социален бизнес; иновации

Според широко представително международно проучване на предприемаческото поведение и отношения от 2018 г. мотивацията и амбициите на българите да започнат собствен бизнес, се намират на критичния минимум. По данни на Глобалния предприемачески мониторинг едва 3,9% от населението на България на възраст 18 – 64 години са латентни предприемачи и

възнамеряват да започнат бизнес в рамките на три години. За сравнение ще посочим, че предприемаческите намерения в Гърция са почти двойно по-големи – там латентните предприемачи са 7,5% от респондентите, а в Северна Македония (според проучване от 2019 г.) са цели 20,3%. Не по-различна е картината на ранната предприемаческа активност – само 6% от анкетираните българи в същата възрастова група се самоопределят като зараждащ се предприемач или собственик/мениджър на нов бизнес. Това състояние на стартърп предприемачеството у нас е необяснимо, при положение че 19,3% от анкетираните виждат добри възможности за стартиране на фирма в района, в който живеят. Вероятната причина за възпиране от предприемачески риск е страхът бизнес начинанието да не се провали – така отговарят почти една трета от онези, които отчитат добрите възможности за бизнес. Нивото на установената бизнес собственост в България също е стряскащо ниско – само 8,4% от респондентите посочват, че притежават и управляват работещ бизнес, който е изплащал заплати и е имал икономическа активност за повече от 42 месеца. Още по-тревожно е почти нулевото участие на служителите в предприемачески дейности във фирмите, в които работят – само 0,4% са участвали в разработването и пускането на пазара на нови стоки или услуги, в създаване на ново бизнес звено, ново предприятие или дъщерно дружество. В същото време, предприемачеството се оценява високо от повечето българи в трудоспособна възраст: близо 70% смятат, че успешните предприемачи получават висок статус, а 62,6% виждат започването на собствен бизнес като желан избор на кариера.

Тази тъжна статистика показва крайната необходимост от подобряване равнището на обучението по предприемачеството в цялата образователна система у нас, и най-вече в икономическите гимназии. Предприемаческата активност в България няма да се подобри съществено, ако най-напред не се създадат позитивни нагласи за предприемачество още в училищна възраст. Да откриеш възможност за бизнес и да го стартираш въпреки риска от провал, е въпрос най-напред на формирано предприемаческо мислене и след това на подходящи знания и умения. Предприемаческото мислене не се развива единствено чрез професионалната подготовка в икономическите гимназии, а на практика и в много предмети от общообразователната подготовка. Чрез интердисциплинарни връзки между, на пръв поглед, несъвместими предмети се създава нова образователна среда, която разчита на формиращото обучение, а не на предаването и запаметяването на определен теоретичен материал. Предприемачеството е трансверсална компетентност по дефиниция на EntreComp – Рамката за предприемачески компетентности, създадена през 2016 г. в подкрепа на инициативи и образователни програми за насърчаване на предприемаческия капацитет на европейските граждани. Самият документ разработва три взаимно свързани области на компетент-

ност: „Идеи и възможности“, „Ресурси“ и „В действие“. Всяка от областите се състои от 5 компетенции, които заедно съставляват градивните елементи на предприемачеството като компетентност. Рамката развива 15-те компетенции по 8-степенен модел на прогресия и предлага подробен списък от 442 резултата от обучението. EntreComp е замислена като инструмент за разгръщане на предприемаческия капацитет на европейците, особено на младите хора, и е продължение на Европейската зелена книга за предприемачество от 2003 г. и формулираната още през 2006 г. европейската система от 8 ключови компетентности за учене през целия живот, една от които е „чувството за предприемчивост и инициативност“.

Обучителната система ILS, по която нашето училище през учебната 2020/2021 г. осигури допълнително обучение по предприемачество в X и XI клас по професиите „Икономист“, „Офис мениджър“ и „Икономист информатик“, напълно се вписва в дефинициите и препоръките на EntreComp. На първо място, ILS представлява концептуален модел, който е съвместим с учебните програми по „Обща икономическа теория“ в X клас и „Икономика на предприятието“, „Бизнес комуникации“ и „Финанси“ в XI клас и с типовите учебни планове на посочените по-горе професии и конкретните специалности в тях – „Икономика и мениджмънт“, „Бизнес администрация“ и „Икономическа информатика“. Това гарантира устойчиво прилагане на модела и след приключване на пилотното обучение в края на декември 2021 г. Педагогическата работа на ученици и учители бе организирана в рамките на проекта „Укрепване на социалните иновации и предприемаческия дух на ученици от средните училища чрез иновативна система за обучение“⁽¹⁾. ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ – Петрич, е едно от 11-те училища в област Благоевград, които се включиха в пилотното обучение по системата ILS, за да бъде проучен ефектът от нейното прилагане и евентуалните подобрения, които ще настъпят след констатациите, обобщенията и анализите на експертите. Иновативността на концептуалния модел ILS тръгва от ангажираността към обучението на множество заинтересовани страни – наред с преките участници, учители и ученици, училищните власти на местно и регионално ниво, това са още и информационните центрове за популяризация на европейските структурни и инвестиционни фондове, местната администрация, представители на бизнеса, образователни експерти, софтуерни разработчици, неправителствени организации от 9 европейски страни (Чехия, България, Румъния, Унгария, Австрия, Словакия, Босна и Херцеговина, Сърбия и Молдова). Благодарение на съгласуваните дейности на всички заинтересовани страни проектът даде възможност да се установи равнището на интегрираност на обучението по предприемачество в образователните програми. В нашето училище предприемачеството се изучава като отделен предмет с годишен хорариум от 36 часа в VIII клас, като част от общата професионална подготовка на учениците и в

трите специалности. Чрез системата ILS обаче се осигури хоризонт за практическа приложимост на наученото и обогатяването му в посока укрепване на предприемаческата култура, изграждане на трайни предприемачески нагласи и специален акцент върху предприемачеството с кауза(социалното предприемачество).

В една част от училищата ILS обучението бе осъществено в извънкласни форми, но в нашата гимназия то беше интегрирано в часовете по предмети от професионалната подготовка на учениците. Бяха проведени 12 сесии за начинаещи и 15 за напреднали ученици. Напредналите бяха определени след внимателен подбор според образователните им резултати и участието им в предприемачески академии, иновационни лагери, състезания и конкурси с отношение към предприемачеството. Учениците бяха групирани в екипи, които след първите теоретични часове, посветени на запознаване със спецификата на социалното предприемачество се насочиха към генериране на собствена бизнес идея по една от предложените 6 теми: грижа за застаряващото население; благополучие на децата; проблеми и опити в периферните и селските райони; включване на групи в риск от изключване; преминаване на обществото към екологична отговорност; миграция на работна ръка; изтичане на мозъци. В подготвителния етап екипите решаваха отворени задачи, които развиват аналитичните им способности – например трябваше да определят социалните нужди в кварталите по местоживееене, както и в селата на община Петрич. Получиха се интересни предложения – от нуждата за социална интеграция на младежи, излезли от социални институции, разширяване на достъпната среда за лица с увреждания, създаване на нови туристически услуги като форма на заетост в отдалечени от града села с природни дадености и културно своеобразие, но с висок процент на безработица и миграция към градския център. По екипи бе изготвен и SWOT анализ, който да подпомогне стартирането на социален бизнес във връзка с установените социални нужди.

Съществен момент от ILS обучението по предприемачество е редуването на офлайн и онлайн дейности, които позволяват да се използват възможностите на формиращото оценяване, осигуряващо обучение с индивидуален темп и попълване на пропуските „в движение“. Основният инструмент за това оценяване в ILS обучението по предприемачество е т.нар. Сериозна игра (InnoSchool Serious Game), в която учениците придобиват опит в реално време чрез онлайн симулация, като развиват бизнес идеята си „тук и сега“. Геймификацията на образователния процес засилва мотивацията на учениците, тъй като съдържа състезателен момент, който подпомага решаването на поставените учебни задачи. Сериозната игра (фигури 1 и 2) подпомага сътрудничеството вътре в екипите и създава атмосфера на конкуренция между тях, проявяваща се и във времето за рефлексия, което много често се превръща в дискусия по резултатите от играта.

Фигура 1

Фигура 2

В Сериозната игра превес имат отворените задачи от първите 5 модула на обучението за начинаещи. На учениците допаднаха отпразнените от създателите на играта предизвикателства – те трябваше да конкретизират определението за социално предприемачество и социален предприемач, решавайки зададени казуси, свързани с конкретни социални нужди. Освен задължителния SWOT анализ учениците определиха мисията на стартиращия социален бизнес, създадоха табло за визия, разгледаха примери за социално предприемачество и отстояване на социални права. В последните часове от обучението учениците пристъпиха към създаване на канавна на социален бизнес модел – определиха вида интервенция, сегментите, каналите, направиха маркетинг микс и стойностно предложение. Преди екипната работа по окончателния вид на своя бизнес проект учениците опознават спецификата на социалния бизнес модел в хода на самата Сериозна игра. Те дори тренират определяне на конкретни финансови цели. След това, също онлайн, решават отворени задачи по осъществяване на ключови предприемачески дейности, определяне на ключови ресурси, партньори и ключови заинтересовани страни, съставят структура на разходи, приходи, излишък. Забавлявайки се в хода на играта, нашите ученици печелеха „специални пари“ за офис на бъдещия си бизнес проект и привърженици, които, в съгласие с игровия подход, могат да бъдат „загубени“ при понижаване на резултатите от съпътстващите тестове. Особено привлекателно за учениците бе да виждат напредъка си в обучението, който можеше да бъде споделян в социалните мрежи. Възникналите в хода на играта проблеми, идеи за проучване, екипни задачи обикновено се пренасят за решаване извън класната стая като част от самоподготовката за часовете в училище.

ILS обучението по предприемачество е така структурирано, че предвижда диференциация между начинаещи и напреднали ученици. Тези, които имат известен практически опит от участия в проекти или състезания по предприемачество, се занимават в допълнителен модул, свързан

с разработване на социален бизнес план. Един от нашите екипи напреднали ученици разработи бизнес план по идеята си „Габрене – импулс за пътешествие в непознатото“. Същността на идеята е да се създаде устойчиво социално предприятие за съхраняване културната идентичност на региона и осмисляне старините на възрастните хора от с. Габрене, опазили кулинарните, музикалните и танцовите традиции на своите предци сред уникалната природа на планината Беласица. Учениците изградиха организационната структура на предприятието, оформиха и представиха негов продукт, анализираха пазара и целевите групи, конкуренцията, предвидиха продажба и цена, изготвиха маркетинг план и умуваха върху маркетинговата комуникация. Офлайн заниманията им приключиха с дейности по управление на риска и изготвяне на финансов план. По този начин напредналите ученици имаха възможност да разработят в детайли своя бизнес идея, изготвяйки истински социален бизнес план. За да постигнат тази цел, те трябваше да приложат не само теоретичните си знания, но и практическите си умения, придобити по време на Сериозната игра, разчитайки на критичното си мислене, екипната работа, инициативността и целенасоченото действие. Постигнатото от тях по време ILS обучението по предприемачество даде основание на бенефициентите по проекта в България да ги поканят да участват и в тестовите на обновеното уебприложение на играта в един по-късен етап на разработването му. Нещо повече, на финалните междуучилищни състезания по предприемачество в рамките на проекта InnoSchool нашите екипи спечелиха първите места и в двете категории – за начинаещи и за напреднали, което още веднъж доказва иновативното обучение усъвършенства специфичните способности на учениците, надгражда техните знания и умения и формира ключовата компетентност „чувство за инициативност и предприемачество“.

Пилотното обучение по предприемачество по системата ILS в ПГИТ „Проф. д-р А. Златаров“ постигна своите специфични цели – учениците бяха ентузиазирани да обвържат теоретичните си знания с идентифицирането и удовлетворяването на конкретни социални нужди в община Петрич. Те не само откриха социални бизнес възможности, но идентифицираха предизвикателствата пред реализирането на своята бизнес идея. Генерираха няколко варианта за създаване на стойност, обсъдиха възможни решения, изследваха и експериментираха, комбинираха знания и ресурси, представиха си бъдещето и оцениха потенциала на своята визия за него. В условията на InnoSchool Serious Game, чрез собствения си опит те провериха готовността си да се впуснат в нови, този път реални бизнес начинания, при това със социална насоченост. Всичко това води до убеждението, че иновативните елементи в обучението по предприемачество не само повишават неговото качество и привлекателност за учениците, но и

формират трайни предприемачески нагласи и възпитават у младите хора една ясно осъзната и последователно отстоявана социална ангажираност – не само в бизнес плановете, но и в тяхното ефективно осъществяване.

БЕЛЕЖКИ

1. Проект „Укрепване на социалните иновации и предприемаческия дух на ученици от средните училища чрез иновативна система за обучение“ – InnoSchool, на „Бизнес инкубатор“ – Гоце Делчев, и РУО – Благоевград, с финансиране по Програмата за транснационално сътрудничество „Дунав“ 2014 – 2020 чрез Европейския фонд за регионално развитие, Инструмента за предприсъединителна помощ и Европейския инструмент за съседство.
2. Европейска квалификационна рамка, 2009. Люксембург: Служба за официални публикации на европейските общности. Достъпно на: https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-cqf/files/broch_bg.pdf
3. Препоръка на Съвета на Европа от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Достъпно на: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)
4. Проект InnoSchool – Укрепване на социалните иновации и предприемаческия дух на учениците от средните училища чрез използване на силно иновативна система за обучение. Достъпно на: <https://www.interreg-danube.eu/approved-projects/innoschool>
5. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework (2016).
7. Entrepreneurial Behaviour and Attitudes - Adult Population Survey (APS) 2018, 2019.
8. Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2020/2021 Global Report.
9. Green Paper “Entrepreneurship in Europe”, European Commission, COM (2003) 27 final, 21.01.2003.

REFERENCES

- BACIGALUPO, M. KAMPYLIS, P. PUNIE, Y. and VAN DEN BRANDE, L., 2016. *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. EUR 27939 EN*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- KURATKO, D. F., 2004. *Entrepreneurship Education in the 21st Century: From Legitimization to Leadership*. Available on <http://www.sbaer.uca.edu/research/usasbe/2004/pdf/01.pdf>
- ONSTENK, J., 2003. Entrepreneurship and Vocational Education. *European Educational Research Journal*, 2(1).

DEVELOPING A POSITIVE MINDSET TO ENTREPRENEURSHIP AND SOCIAL ACTIVITY THROUGH THE INNOVATIVE LEARNING SYSTEM (INNO SCHOOL)

Abstract. The concept of entrepreneurship as a competence is very important for achieving smart, sustainable, and inclusive growth in the context of European policies. The employment growth, reducing poverty or social exclusion, personal and career development largely depends on the rise of entrepreneurship. Promoting entrepreneurship for sustainable development should start at school age when is the best time for development of the entrepreneurial mindset and bringing up social activity. The article summarizes observations and analysis of the results of the Innovative Learning System (InnoSchool). This system copes with the weak entrepreneurial culture and low engagement of young people towards social innovation and entrepreneurship. The training system uses intensive learning interaction between direct participants, students and teachers on one hand, and all concerned parties from school, local and regional authorities, business, educational institutions and non-governmental organisations on the other hand. The result is a change in the attitude of high school students regarding entrepreneurship, motivation and dedication to social responsibilities, which would have a positive impact on their future professional career.

Keywords: economics; entrepreneurship; learning system; skills; competence; social need; social business; innovation

✉ **Anelia Popova**

Senior Vocational Education Teacher
Vocational School of Economics and Tourism “Prof. Dr. Assen Zlatarov”
Petrich, Bulgaria
E-mail: aneli_popova@abv.bg

✉ **Maria Kostadinova**

Vocational Education Teacher
Vocational School of Economics and Tourism “Prof. Dr. Assen Zlatarov”
Petrich, Bulgaria
E-mail: m.kostadinova1@abv.bg